

Висновки. Таким чином, впровадження запропонованої моделі сприятиме значному поліпшенню підготовки викладачів до виконання своїх професійних обов'язків, підвищенню рівня засвоєння матеріалу конкретної навчальної дисципліни та розвитку самостійності курсантів.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” (зі змінами) від 20.12.2006 р. № 2984-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу : http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/.
2. Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема / В.А. Козаков. – К. : НМК ВО, 1990. – 62 с.
3. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. / [ред. С.У. Гончаренко, П.М. Олійник, В.К. Федорченко]. – К. : Вища школа, 2003. – 323 с.
4. Синьов В.М. Кадрова та виховна робота в ОВС : навч.-метод. посіб. / [В.М. Синьов, В.І. Кривуша, Т.В. Кушнірова, М.І. Легенький]. – К. : КЮІ КНУВС, 2006. – 179 с.

ЛУПАРЕНКО С.Є.

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Підвищення якості знань школярів та стимулювання їх активності у навчанні – важливі завдання вдосконалення навчально-виховного процесу. Але пізнавальна активність у навчанні тісно пов'язана з провідними потребами дітей кожного вікового періоду. Багато дослідників виділяють молодший шкільний вік як найсприятливіший для здійснення педагогічного управління. Визначаючи умови та особливості активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, необхідно мати уявлення про особливості пізнавальної діяльності на цьому віковому етапі, бо кожен вік має свої фізіологічні та психічні особливості, а отже, застосовуються різні шляхи формування пізнавальної активності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що різні аспекти проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів досліджувались багатьма вченими. Так, питання пізнавальної активності та пізнавального інтересу досліджували такі науковці, як Л. Аристова, Н. Бібік, В. Лозова, П. Підкасистий, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін. Психологічні аспекти навчання молодших школярів, їх вікові можливості та особливості пізнавальної діяльності висвітлено у працях Б. Ананьєва, Д. Богоявленського, Л. Виготського, Н. Добриніна, Д. Ельконіна, М. Задесенеця, В. Крутецького, О. Леонтьєва, К. Поливанової, С. Рубінштейна, І. Старагіної, С. Тарасової та ін.

Ланці початкової освіти – “золотому” періодові онтогенезу, за В. Сухомлинським, “серцю дитинства”, за Р. Штайнером, належить особлива роль в онтогенезі дитини і генезисі творчості.

З огляду на це **метою статті** є аналіз психолого-педагогічної літератури та визначення вікових особливостей навчання молодших школярів і шляхів формування їх пізнавальної активності.

Головною особливістю психічного розвитку молодшого шкільного віку є посилення їх пізнавальної діяльності під впливом шкільного навчання.

За періодизацією Д. Ельконіна, молодший шкільний вік – це вік переважного оволодіння операційно-технічною стороною людської діяльності. Цей віковий період належить до системи “дитина-суспільний предмет”. Це означає, що в молодшому шкільному віці формування активної навчальної діяльності відбувається на

основі матеріалу навчального предмета, який є частиною існуючої науки, і важливо, щоб трансформація наукового змісту в зміст навчання, який школярі мають засвоїти, відбувалась з урахуванням особливостей розвитку молодших школярів, бо на кожному віковому етапі відбуваються якісні зміни в діяльності, свідомості, відображенні світу, ставленні до оточуючих людей.

Молодшим школярам властива виражена емоційність сприймання, але вони ще не вміють робити цілеспрямованого аналізу результатів цього процесу. Включення школярів у процес навчання сприяє формуванню в них такого виду діяльності, як спостереження. Поступово сприймання молодших школярів стає більш довірливим, цілеспрямованим процесом [2, с. 51].

Пам'ять молодших школярів розвивається в напрямі посилення її довільності, зростання можливостей свідомого управління нею та збільшення обсягу словесно-логічної пам'яті. Обидві форми пам'яті – довільна і мимовільна – зазнають у цьому віці якісних змін, завдяки яким встановлюється їх тісний взаємозв'язок. Молодшому школяру легше запам'ятовувати конкретний матеріал, пов'язаний з образами, відчуттями, ніж суто розумовий. Враховуючи особливості пам'яті молодших школярів, педагоги намагаються “оживити” навчальний матеріал: роблять літери і цифри веселими дійовими персонажами, які мають свій колір, смак, почуття і характер. Це відповідає ще одній властивості дитячого мислення – анімізму, тобто схильності вбачати живу душу в неживих речах.

Характерною особливістю молодших школярів є домінування мимовільної уваги, спрямованої на нові, яскраві, несподівані об'єкти. Усвідомлення необхідності, інтерес до його змісту є важливою умовою їх уваги. Увага залежить і від доступності та посильної важкості навчальних завдань, від уміння вчителя так організувати діяльність, щоб охопити нею всіх учнів у класі [2, с. 51].

Новим у формуванні мовлення молодших школярів є свідоме вживання різних форм слова, збагачення внутрішнього мовлення, оволодіння письмовим мовленням, але виникають труднощі перекладу усної мови у письмову [2; 5].

Під впливом навчання в структурі мислення дитини змінюється співвідношення її образних і понятійних, конкретних і абстрактних компонентів на користь зростання ролі останніх. Як показують дослідження провідних учених (Д. Ельконін, Л. Занков, Г. Люблінська, Н. Менчинська та ін.), молодші школярі віддають перевагу завданням, які потребують розумових зусиль. Яскраво виражена потреба молодших школярів в активній розумовій діяльності мобілізує їх пізнавальні інтереси.

До структури пізнавальної активності входять такі елементи, як пізнавальні інтереси, мотиви і потреби.

У молодших школярах у системі мотивів перше місце посідають соціальні мотиви (добре закінчити школу); друге місце – внутрішні пізнавальні мотиви (цікаво пізнавати нове, заслужити схвалення); третє місце – широкі соціальні мотиви (бути корисним Батьківщині); четверте місце – зовнішні суспільні мотиви (обов'язок перед батьками, учителями, товаришами), внутрішні процесуальні мотиви (цікаво ходити в бібліотеку, купувати нові книги) [1; 6].

Молодші школярі вчаться розуміти і приймати цілі, які виходять від учителя, та утримувати їх протягом тривалого часу. При правильній організації навчальної діяльності в учнях починає складатися вміння самостійної постановки мети та співвіднесення її зі своїми можливостями [6].

У виникненні й формуванні інтересу молодших школярів важливим є ефект новизни та емоційна привабливість змісту, самостійність у відкритті, поступовість

в оволодінні уміннями і навичками, подоланні труднощів, постановці й розв'язанні завдань; і чим більше можливостей дає характер навчальної діяльності для активності учнів, тим більший інтерес вони до неї виявляють.

Рівень засвоєння знань на уроці, розвиток пізнавальних інтересів і здібностей молодших школярів залежать не лише від змісту знань, але й від способу організації навчання дітей, характеру відносин між ними. Тому для розвитку в молодших школярах потреби в знаннях та інтересу до оволодіння ними педагогами використовуються різноманітні шляхи і засоби [1; 3; 4; 7; 8]: використання елементів гри на уроках; самостійність у навчальній діяльності; підбір цікавого, значущого для дітей даного віку, матеріалу для читання; питання від учня до вчителя і навпаки; наявність нового у змісті та значенні матеріалу, що вивчається, в самому підході до його розгляду; правильне співвідношення старого і нового в навчальному матеріалі; творче використання якісної цікавої додаткової інформації; чергування різних форм і методів навчання; забезпечення адекватної системи оцінювання результатів навчання; творчі завдання і вправи; поєднання наочного і абстрактного навчального матеріалу (чим молодші школярі, тим наочнішим має бути навчання і вище роль активної діяльності); поєднання важких і легких навчальних завдань, праці і відпочинку; взаємонавчання, допомога слабшим учням; участь у дискусіях, вільних бесідах; створення ситуацій самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій; використання такої форми доручень, як “здобуття знань”, коли учні готують навчальний матеріал, якого немає у підручнику, а на уроці розповідають те, що дізнались, усього класу; створення сприятливого емоційного тону в пізнавальній діяльності; особистість учителя, його ставлення до учнів і навчального предмета; створення у навчанні ситуацій вибору, ситуацій успіху та ін.

О. Юрченко розробила принципи навчання, яке дає змогу учням отримувати знання, які відповідають їх власним індивідуальним можливостям [10, с. 56]:

- принцип навчання, що виховує (вчити самостійності, вмінню планувати свою діяльність, приймати рішення, розвивати волю та цілеспрямованість);
- принцип орієнтації на зону близького розвитку (помічати і не пропускати жодного, навіть маленького, успіху);
- принцип орієнтації на успіх (підбирати завдання, коли кожен учень на уроці може продемонструвати свої здібності);
- принцип врахування результатів навчальної діяльності через систему завдань;
- принцип діалогічності та співробітництва (учитель разом з учнями вирішує всі проблеми та радіє успіхам).

Дослідження психологів (В. Давидов, Д. Ельконін, А. Венгер) свідчать, що саме в шести-семирічному віці формується механізм особистості. Творчість дитини в грі, творче ставлення до визначених завдань можуть бути показниками творення особистості. Найбільш суттєвим шляхом розвитку творчих можливостей особистості є використання в роботі з дітьми творчих завдань: зображувальних, музичних, словесних, математичних та комбінованих.

Творча активність молодшого школяра в різноманітних видах діяльності має вияв у пошуках нового, самостійного при виборі об'єкта роботи та при її виконанні, в ступені переробки зразків, в оригінальності способів діяльності, в умілому використанні знань, умінь і навичок, у вмінні бачити нове завдання у звичайному і повсякденному. У розвитку творчої активності велике значення має поєднання розумової, пізнавальної діяльності з діяльністю практичною.

На розвиток творчої активності значно впливає образотворча діяльність. Малювання має тісний зв'язок з природою, бо яскраво виражені емоції дитини, яким сприяло спілкування з природою, переносяться на чистий аркуш паперу. Дитина фантазує, одержуючи при цьому щось своє, неповторне.

Численні дослідження свідчать, що ігрова діяльність для дітей початкової школи продовжує посідати значне місце в житті дитини і не втрачає для неї привабливості. Ігрові технології сприяють активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, бо відповідають їх потребам і можливостям.

У педагогічній літературі виділяють такі види пізнавальних ігор для молодших школярів [3]: ігри-вправи, ігри-загадки, ігри-змагання, сюжетно-рольові ігри та ігри-мандрівки. Вони потребують не лише наявності певного рівня знань, але й вчать вільно і творчо їх використовувати.

Багато психологів та педагогів оцінюють значення гри для інтелектуального розвитку молодшого школяра, оскільки в ході гри можуть виникнути такі комбінації матеріалу і така орієнтація у його властивостях, які можуть привести до подальшого використання цього матеріалу як знарядь при розв'язанні завдань [9, с. 332].

Також ігрова діяльність сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок, виробленню тактики поведінки школярів, розвитку вміння переносити функції, способи дій з одного предмета на інший, що має вирішальне значення для наочно-образного мислення. Для молодших школярів можна подати таку формулу навчання і виховання [5]: навчання – гра – праця та праця – гра – навчання.

Таким чином, гра для молодших школярів виступає не лише одним із засобів навчання, але й засобом розвитку здібностей дитини, її психіки, уяви, фантазії і творчості.

З метою розвитку в молодших школярів потреби у знаннях, активності у процесі їх засвоєння педагогами використовуються такі засоби розвитку пізнавальної активності: зміст навчального матеріалу, форми організації навчання, методи навчання та окремі їх прийоми, методи контролю навчально-пізнавальної діяльності, сприятливий мікроклімат навчального процесу.

Зміст навчального матеріалу має відповідати потребам дитини та її можливостям, сприяти її вільному розвитку. Кращому засвоєнню навчального матеріалу сприяють такі заходи: використання якісної цікавої інформації, використання гумористичного матеріалу, використання фактів, пов'язаних із закономірностями, з розкриттям причин явищ, наявність новизни як у змісті матеріалу, що вивчається, так і в самому підході до його розгляду.

Для розвитку пізнавальної активності школярів важливим є застосування різних *форм організації навчальної діяльності* (індивідуальної, групової та фронтальної) та їх чергування, самоперевірки та взаємонавчання, проведення нестандартних уроків, вдале поєднання шкільної та домашньої самостійної роботи учнів, позаурочна діяльність.

Серед *методів та прийомів навчання*, що сприяють розвитку пізнавальної активності учнів, виділяють такі: наочні методи, практичні методи (творчі завдання і вправи, самостійна робота), словесні методи, ігри, дискусії, колективні обговорення, ситуації вибору, ситуації успіху тощо.

Особливе значення для розвитку пізнавальної активності учнів має правильне поєднання важких і легких вправ і завдань, праці та відпочинку (чим менший вік дітей, тим частіше необхідно змінювати види роботи). Учитель, спостерігаючи за школярами на уроці, має правильно обирати час, коли треба змінити вид діяльності чи дати дітям деякий відпочинок, що сприяє якісному запам'ятовуванню матеріалу, більш активному та свідомому навчанню.

До сучасних методів контролю навчально-пізнавальної діяльності висуваються значні вимоги. Особливо важливо не придушити оцінками активність, ініціативу, інтерес учнів до процесу пізнання. Оцінки мають спонукати учнів до навчання, тому у шкільному віці важливо підтримувати всі, навіть маленькі, потяги учнів до пізнання.

Серед основних завдань, що постають перед учителем і школою, є формування в учнів стійкої позитивної мотивації навчальної діяльності, створення *сприятливого мікроклімату навчального процесу*, атмосфери доброзичливості та взаємоповаги на уроці. Емоції та почуття, які актуалізуються в навчальному процесі, не лише стимулюють пізнавальну активність та регулюють навчальні дії, але й помітно впливають на зміст засвоєного матеріалу, повноту його розуміння та тривалість збереження в пам'яті. У створенні сприятливої психоемоційної атмосфери, а також в організації ефективного процесу розвитку пізнавальної активності в цілому особливу роль відіграє особистість педагога, його ставлення до учнів і до навчального предмета, його ерудиція, майстерність викладання.

Висновки. Отже, для молодших школярів характерним є інтенсивний розвиток інтелекту, потреба в активності, допитливості, схильність до творчості, інтерес до пізнання нового. Оптимальними засобами формування пізнавальної активності молодших школярів є навчальний зміст, форми організації навчання дітей, методи і прийоми навчання, емоційна атмосфера навчання. Загальновизначеними характерними ознаками процесу формування пізнавальної активності молодших школярів є: навчання із широким застосуванням наочного та абстрактного матеріалу; навчання з використанням ігрових технологій; спільна з однокласниками та самостійна робота; навчання в діяльності; навчання з певним чергуванням праці і відпочинку.

Література

1. Вікторенко І. Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі організації їхнього спілкування з батьками : дис... на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.09 / І. Вікторенко. – Слов'янськ, 2002. – 180 с.
2. Заброцький М. Вікова психологія : [навч. посіб.] / М. Заброцький. – К. : МАУП, 1998. – 92 с.
3. Коллективная учебно-познавательная деятельность школьников / [под ред. И. Первина]. – М. : Педагогика, 1985. – 144 с.
4. Лозовая В. Формирование познавательной активности школьников / В. Лозовая, Е. Камышанченко. – Белгород : БГУ, 2000. – 232 с.
5. Максименко С. Общая психология / С. Максименко. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. – 528 с.
6. Маркова А. Формирование мотивации учения : [книга для учителя] / А. Маркова, Т. Матис, А. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
7. Шамова Т. Активизация учения школьников / Т. Шамова. – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.
8. Щукина Г. Роль деятельности в учебном процессе / Г. Щукина. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.
9. Эльконин Д. Психология игры / Д. Эльконин. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 360 с.
10. Юрченко О. Обучение через диалог и мотивацию к успеху / О. Юрченко // Директор школы. – 2004. – № 4. – С. 54–59.

ЛУЧАНІНОВА О.П.

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Останні роки ХХ – поч. ХХІ ст. поставили вчених-освітян перед гострою проблемою освітньої кризи, перед суперечністю між фундаментальними знаннями